

מאור
1/10/93
מאור
מאור
מאור

110
19/10/93
מדינת ישראל - המשד לעניני דתות

לשכת השר

ט"ז באב תשנ"ג
3 באוגוסט 1993

מספר: 1560/93 (390)

כתובתנו: רח' כורש 9
ת.ד. 13059
ירושלים 91130
טל: 02-248128, 246229
מספר הפאקס: 02-245019

אל: ד"ר יוסי ביילין - סגן שר החוץ

הנדון: חתימה על הסכם היסוד עם הותיאקן ללא כינון יחסים דיפלומטיים

הקדמה

בהתיעצויות שקיימנו במשרד הדתות בהשתתפות חברינו נצוות המומחים לשיחות עם הוואתיקן עלו כמה שאלות וברורים לגבי עמדת המשלחת הישראלית לשיחות הנ"ל, ואני מבקש לחלוק אותם איתך.

לחתימה על ההסכם עם הוואתיקן יש כידוע משמעות היסטורית לא רק במישור היחסים שבין ישראל "לכס הקדוש" אלא גם במישור הרחב יותר של היחסים שבין הנצרות ליהדות יש איפא לראות חשיבות מדובה במצב החתימה על הסכם עם הוואתיקן אך ההסכם חשוב יותר עם אכו גם יתיחס למספר מישורים:

1. המישור ההסטורי הנוגע ליחסים שבין היהדות לנצרות.
2. המישור המדיני-הבילטרלי כשישראל מוכרת בהסכם גם כמיצגת את העם היהודי.
3. המישור הבינדתי המתייחס ליחסי הכנסיה הקתולית עם העדות הנוצריות האחרות וכן עם המוסלמים.
4. המישור הפראקטי-פראגמטי המטפל בזכויות הקונקרטיות שמקורן בקפיטולציות, "סטטוס קוו", בהסכמים בינלאומיים שנחתמו בין מדינות כצרפת לבין האימפריה ההעותמאנית. גם אם "הסכם היסוד" אינו יכול להתייחס לעומקם של המישורים הנ"ל, הרי שאין בשום פנים להפוך אותו להסכם שנראה כחד-סיטרי כשישראל רק נותנת ווהוואתיקן מקבל. נהירים לנו הקשיים שבפניהם עומד הוואתיקן בבואו לקבל החלטה לגבי כינון יחסים פורמאליים מלאים עם ישראל. אנו מודעים גם לכך שמטבע הדברים בחתימה על הסכם עם הוואתיקן ישראל יכולה לתת יותר מאשר לקבל. ברם, דווקא משום כך יש להקפיד על כך, שעה שבאים לחתום על הסכם עם "הכס הקדוש", שבנושא העיקרי שבו יכול הוואתיקן להעניק תמורה לישראל דהיינו במשור כינון היחסים הדיפלומטיים עם ישראל, יעניק הכס הקדוש את התמורה הזאת, שכו בכינון היחסים הפורמאליים יקיף הוואתיקן מספר רב של רבדים המתייחסים הן למישור היחסים ההסטורי, הן למישור המדיני והן למישור הפראקטי כאחד. באין נכונות מצד הוואתיקן לכונן יחסים דיפלומטיים מלאים יש מקום לשאלה אם יש טעם לחתום עימו הסכמים שלא יעניקו למעשה לישראל דבר!

מדינת ישראל
המשרד לענייני דתות

ט"ז באב תשנ"ג

לשכת השד

- 2 -

ולנושא במפורט

(1) טיוטת הסכם היסוד שגובשה ע"י צוות המומחים המשותף לנו ולכנסיה הקתולית העברה לעיונו ולהסכמתו הסופית של הוואתיקן. לפני שתחתם ע"י שני הצדדים. התברר, שגם אם יסכים הוואתיקן לחתום על הסכם היסוד "FUNDAMENTAL AGREEMENT" לא יכוננו בעקבות החתימה הנ"ל יחסים דיפלומטיים אלא שימונה נציג מטעם הוואתיקן שיהיה לו אישית מעמד דיפלומטי.

נראה לנו כי בהסכם היסוד הנ"ל, לכשיחתם, תזכה הכנסיה הקתולית לקבל זכויות המעוגנות בהסכם בינלאומי שאינן מוקנות לה כיום ואף לא היו מוקנות לעדות הנוצריות, לא בתקופת הקפיטלציות ולא בהסדר הסטטוס קוו. נראה לנו שיש מקום להתנגד לחתום על הסכם כל שהוא שיהיה חד סיטרי לכל אורך הדרך ושלא יעניק לישראל הרבה לבד מכמה הצהרות מילוליות כמו: "מאבק באנטישמיות" או "עידוד משותף" של צליינות ולעומת זאת יעניק הסכם זה כאמור, פריוויליגיות שונות וזכויות ברורות לכנסיה הקתולית ו"לכס הקדוש" וכל זאת בעוד שהוואתיקן אפילו אינו מוכן לכוון יחסים דיפלומטיים רגילים עם ישראל. בסכומן של דבר ישראל תעניק לוואתיקן כבר בשלב הזה הרבה מאוד מבלי לקבל כמעט דבר.

(2) לוואתיקן יש כיום אינטרס ברור לנרמל את יחסיו עם מדינת ישראל, והסיבות לכך רבות: התחזקות מעמדה הבינלאומי של ישראל לאחר נפילת ה"גוש המזרחי"; העובדה שמדינות ערב עצמן מנהלות שיחות עם מדינת ישראל, רצונו של הוואתיקן לקחת חלק בעיצוב דמותו של הסדר השלום ולשפר את מעמדו במזה"ת בכלל ובמדינת ישראל ובשטחים בפרט; לחץ פנימי גובר בתוך הוואתיקן מצד גורמים אופוזיציוניים וליבראליים כמו לדוגמא קתולים מארה"ב, לקיים יחסים נורמליים עם ישראל, ולסיום, אולי גם תיקון דמותה המוסרית של הכנסיה הקתולית המצטיירת לפעמים בצורה לא חיובית בעיני חוגים ליבראליים רבים.

(3) בשלושת הנושאים שהוסכם עליהם בטיטת הסכם היסוד: מאבק משותף באנטישמיות, התנגדות משותפת לטרור ועידוד משותף של צליינות נוצרית, נושאים שכביכול מעניקים לישראל פיצוי כל שהוא, אין לראות בהם דווקא תמורה הולמת כל שהיא מצד הוואתיקן וזאת בגלל הנימוקים הבאים:

א. מלחמה משותפת באנטישמיות - עבור הכנסיה הקתולית המלחמה באנטישמיות וההתנגדות לה היא חלק אינטגרלי מתשתיתה הדתית והרעיונית. בשנים שלאחר מלחמת העולם ה-II, הכנסיה הקתולית פרסמה מסמכים תאולוגיים מרכזיים ב-1965, בעקבות הכינוס האקומני ברומא, בשנת 1975, ובשנת 1985, כאשר מסמכים אלה תובעים מהמאמינים הקתולים לעשות מה שביכולתם בכדי להלחם ולהתנגד לאנטישמיות. הסיבה לעמדה זו של הכנסיה הקתולית מקורה בהבנה שהאנטישמיות בסיסה היא גם אנטי-נוצרית ושהביטוי

מדינת ישראל
המשרד לענייני דתות

ט"ז באב תשנ"ג

לשכת השר

- 3 -

האנטישמי הקיצוני ביותר - הנאציזם - משמעותו היתה גם חורבן הכנסיה.
הרבה יותר ממה שהכנסיה עשתה ועושה בשנים האחרונות בכדי להתנגד
לאנטישמיות לא נראה שביכולתה או ברצונה לעשות. מאידך, בשל תהליך
הדה-צנטרליזציה בכנסיה הקתולית אפשרי לכנסיות קתוליות מקומיות כיום
להביע ביתר חופשיות עמדות המנוגדות לעמדות הוואטיקן כולל בנושא
האנטישמיות.

ב. גיבוי משותף לטרור.

ראוי לציין שהוואטיקן מתמיד בפירסום הודעות גיבוי לארועי טרור
ואף כאן אין חידוש רב, ובוודאי שאין לראות בזאת תמורה כל שהיא מצד
הוואטיקן כלפינו.

ג. עידוד הצליינות

הינו אינטרס מובהק של הוואטיקן וגם בסעיף זה שהוא נטול כל שיניים ואינו
אופרטיבי אין להציגו כהישג או נתינה מצד הוואטיקן לישראל ועוד נחזור
לדון בנושא הצליינות ביתר פירוט בהמשך.

ב. נושאים בהם יש נתינה מצד ישראל מבלי לקבל דבר.

בחלק נכבד מהנושאים האופרטיביים, להוציא את הסעיפים הדקלרטיביים שאינם
מחייבים דבר, מקבל הוואטיקן מישראל כאמור פרוויליגיות רבות בלא לתת
דבר.

(1) "הסטטוס קוו"

I. בהסכם מופיע הסעיף בסימן - I.3 קיימת כאן התחייבות מיותרת וכובלת
את ישראל כלפי הכנסיה הקתולית על שמירת ה"סטטוס קוו". כמו כן מעמיד
ההסכם את ישראל ואת הכנסיה הקתולית בדרגה שווה ביחס לשמירת "הסטטוס
קוו". בעוד שעד לחתימה על ההסכם הזה לישראל יש מעמד בלעדי כמדינה
סוברנית ביחס לשמירת ה"סטטוס קוו", הרי שבהסכם התחייבה ישראל, וכבלה
את עצמה שלא לצורך כלפי הכנסיה הקתולית, על שמירת ה"סטטוס קוו"
שבמקרים מסויימים, גם אם ישראל תבקש להיות גמישה או לשנות אותו שוב לא
תוכל (ראה תולדות הסכסוך הקופטי-אתיופי בדיר אל סולטאן), שכן ישראל
מתחייבת בזאת כלפי הכנסיה הקתולית, כצד בהסכם, לשמור על זכויות שאר
הכנסיות "בסטטוס קוו". עצם התחייבות זו בהסכם - כלפי הוואטיקן בלבד -
מפרה את "הסטטוס קוו" יכולה להביא לידי מתיחות וקרע עם יתר העדות
לכשיוודעו להן פרטי ההסכם.

- 4 -

II. העדות האחרות הקשורות "לסטטוס קוו", כמו היוונים אורתודוקסים והארמנים, שאין להם סטטוס של מדינה, אינן יכולות לחתום עם ישראל על הסכמים דומים ביחס "לסטטוס קוו" וממילא הופר האיזון השומר על "הסטטוס קוו" עצמו ואם התחייבנו לשמור כלפי הוואתיקאן על הסטטוס קוו כיצד נוכל להיות גמישים בהפעלתו כלפי העדות האחרות ובכלל.

(2) הענקת זכויות להקים בתי ספר וזכויות אחרות (סעיף II.3, I.6, I.4) בהסכם ניתנו לוותיקאן "זכויות" ("RIGHTS") כמו; להקים מוסדות חינוך ובתי ספר, מוסדות להשכלה גבוהה בכל הרמות וכן זכויות אחרות כמו הזכות להקמת מוסדות רווחה, בריאות וכו'. כיום עד לחתימת ההסכם, לא ברורות הזכויות של העדות הנוצריות לגבי הקמת מוסדות חינוך בריאות רווחה או כל מוסד אחר. על כל פנים אין הזכויות הנ"ל מעוגנות בהסכם מחייב.

עם חתימת ההסכם ניתנו זכויות כאלה לוותיקאן במיסמך מישפטי מחייב בעוד שזכויות כאלה אינן מעוגנות בהסכמים עם כל עדה נוצריות אחרת. לא זו בלבד שהכנסיה הקתולית מופלית כאן לטובה לעומת יתר העדות הרי שניתנו לה כאן, בהסכם מחייב, זכויות כבדות משקל וזאת מבלי שישראל תקבל למעשה דבר ממשי בתמורה.

3. עידוד הצליינות - סעיף 5, סעיף הצליינות גובל כמעט בשערוריה שכן הוא מדבר במלל חסר שיניים על "עידוד משותף של הצליינות" בעוד שהוא מנציח למעשה את האפלייה החמורה המתנהלת בריש גלי נגד מורי הדרך הישראליים בהדרכת עשרות אלפי ואולי יותר של צליינים קתולים בשנה תוך העסקת גם יסודות עויינים לישראל ובלבד שהצטיידו "בכרטיס ירוק" שמונפק ע"י מונסניור מאתיס לכל דיכפין ובלבד שלא יהיה מורה דרך ישראלי מוסמך.

כל חתימה על סעיף הצליינות מבלי התייחסות לאפליית מורי הדרך הישראליים ומבלי לקבל כל תמורה אופרטיבית אחרת הינה בלתי מתקבלת על הדעת אם לא למעלה מזה. אין לדעתי לחתום על ההסכם מבלי שימוצה לפחות נושא אפליית מורי הדרך הישראליים ע"י הכנסיה הקתולית.

4. הזכויות הפיסקאליות הכלכליות וזכויות הרכוש - (I.7).

ההסכם החדש מאפשר לכנסיה הקתולית ליהנות מהזכויות הפיסקליות והכלכליות הנהוגות כיום לתקופה של שנתיים מיום חתימתו. עם תחילת המ"מ החשאי שהתנהלת עם הוותיקאן על חתימת הסכם שבו יעוגנו גם זכויות פיסקאליות וכלכליות שניתנו לכנסיה הקתולית בימי העתמאנים היה ברור, שהמדובר בקשירת יחסים דיפלומטים. עתה מוכן ההסכם הנ"ל.

מדינת ישראל
המשרד לעניני דתות

ט"ז באב תשנ"ג

לשכת השר

- 5 -

א. לפיו הכירה המדינה לראשונה באופן פורמאלי בזכויות שעד היום ישראל לא הכירה בהן.

ב. אושר בהסכם המשך קיומן של הזכויות הנ"ל למשך שנתיים מיום חתימת ההסכם: וכל זאת כאשר הוותיקאן נסוג מהבטחותיו כלפי קשירת יחסים דיפלומטים. יש לדעתנו להמנע מכל הכרה שהיא בכתב לגבי הזכויות ההסטוריות הפיסקאליות המוקנות לכנסיה הקתולית כמי לגבי פטור ממכס פטור מתשלום מס הכנסה וכ"ו.

ג. אנו מתנגדים להעניק "לכס הקדוש" ארכה של שנתיים בהתחייבות חוזית לגבי שמירה על הזכויות הנ"ל, לא כל שכן כאשר הואתיקן נסוג מהסיכום המוקדם לקשור יחסים דיפלומטים. לכל היותר יש להתחייב בע"פ בלבד וזאת רק לתקופה קצרה ביותר. דובר על כך שבהסכם גם יעוגנו הזכויות הפיסקליות הכלכליות שניתנו לכנסיה הקתולית בימי העותמאנים ברם היה ברור למנהלי המו"מ הנ"ל שהמדובר בקשירת יחסים דיפלומטים.

5. אישיות מישפטית (I.2 ו I.3)

עד היום טרם הצליחה הכנסיה הקתולית להוכיח מעמד של גוף משפטי. ברם, אנו מתייחסים בהסכם ל-"CATHOLIC CHURCH" ובעצם ההתייחסות הזאת אנו מעניקים לה מעמד. העובדה שישראל חותמת הסכם עם גוף שעד היום לא הצליח להוכיח שהוא גוף משפטי נותנת לו מעמד משפטי בעצם החתימה. במכתבה של גב' פליאה אלבק אל היועץ המשפטי היא העלתה בעיות משפטיות בשאלה, אם הכנסיה הקתולית היא גוף משפטי (להבדיל מהקביעה שהיא עדה דתית מוכרת לפי החוק) ולמושג עדה דתית יש הגדרה וכן לסמכויות שלה אבל אין קביעה שעדה דתית היא גוף משפטי. קיים חשש שמא בחתימה על ההסכם בו אנו מתייחסים ל"כנסיה הקתולית" אנו מעניקים בכך הכרה, בעקיפין, שהכנסיה הקתולית היא גוף משפטי דבר שהיא טרם הצליחה להוכיח לפי חוקי מדינת ישראל. גם חתימה זו עם הכנסיה הקתולית כגוף מעניקה לה בעקיפין מעמד משפטי שאין לה וזו עוד סיבה נוספת להתנגד לחתימה על ההסכם ללא קבלת תמורה לפחות ע"י כינון יחסים דיפלומטים.

הערת אגב.

בהסכם עם הואתיקן שהתייחס לשיחרורו של ארכיבישוף קפוצ'י סוכס, שלא יעסוק בכל פעילות פוליטית ויהיה צמוד לפטריארך שלו היושב בדמשק. הואתיקאן מעולם לא קיים את ההסכם הנ"ל, וזו דוגמא שלא מעודדת לקראת העתיד ביחס לקיום הסכמים מצד הואתיקן.

ט"ז באב תשנ"ג

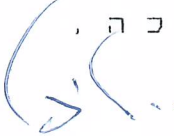
לשכת השר

- 6 -

סכום

על רקע האמור לעיל נראה לנו שיש לדחות חתימה על הסכם היסוד כל עוד לא מקבלת ישראל ולו דבר אחד בתמורה, דבר שסוכם אך הותיקאן נסוג עתה כנראה ממנו - דהיינו כינון יחסים דיפלומטיים. בנוסף לכך ע"מ לבחון את כוונות הוואתיקן מן הראוי להגיע "בהסכם היסוד" להסכם שהפטריארך הלטיני של ירושלים יגיש בקשה להכרה של ממשלת ישראל "בראט" כפי שעושים זאת שאר הפטריארכים.

אני מציע שתקיים בהקדם דיון, ממנו כדי לסכם עמדה משותפת בנושא החשוב הרציני הזה.

ב ב ר כ ה ,

ישראל ליפל
יועץ השר

העתקים: הרב רפאל פינחסי - סגן שר הדתות
מר זאב רוזנברג - מנכ"ל משרד הדתות
מר אורי מור - מנהל המחלקה לעדות הנוצריות
הרב דוד רוזן - הליגה נגד ההשמצה